

Desenvolvemento, pobreza e desemprego en Santiago de Compostela. Cidade de ricos ou cidade de pobres?

---

*M.ª Yolanda García Vázquez. Traballadora Social.
Doutora e Investigadora na Universidade de Santiago de Compostela .Gist. Idega*

RESUMO:

Presentamos unha análise detallada da renda familiar, desemprego e pobreza de Santiago de Compostela, en contexto de Galicia, todo a partir de datos estatísticos oficiais de órganos do goberno, que nos puxo en evidencia os problemas y contradicións sociais e económicas presentes en Santiago de Compostela.

Os datos de xeración de emprego e da evolución demográfica da cidade non deixaron de estancarse ou de ser netamente negativos nos últimos 20 anos. Santiago ten un desemprego estrutural arredor dos 8.000-10.000 parados no seu propio municipio e entre os 15.000 e 20.000 na súa área de influencia (datos do IGE, 1998-2013) e o 68 % destes parados concéntranse no sector dos servizos. A cidade de Santiago desenvólvese arredor da actividade turística como motor de crecemento; recibe por termo medio máis de 6 turistas con pernoita/ano por cada cidadán local residente; máis do triplo da media para un cidadán en España; que ademais como temos comprobado na nosa investigación, todos eles parecen estar moi satisfeitos coa súa visita cando regresan aos seus fogares. Seguindo a Casellas (2007) e a Maccannell (2003) a participación cidadá e o crecemento económico dunha cidade é desigual e socialmente excluinte.

PALABRAS CLAVE. Pobreza, desemprego, risco de exclusión social, desigualdade social.

RESUMEN

Presentamos un análisis en detalle de la renta por hogar, del desempleo y de la pobreza de Santiago de Compostela en el contexto de Galicia,

todo ello a partir de datos estadísticos oficiales procedentes de organismos públicos, que nos ponen en evidencia los problemas y contradicciones sociales y económicas presentes en Santiago de Compostela.

Los datos de generación de empleo y de evolución demográfica de la ciudad no han dejado de estancarse o de ser netamente negativos en los últimos 20 años. Santiago tiene un desempleo estructural en torno a los 8.000-10.000 parados en su propio municipio y entre los 15.000 y 20.000 en su área de influencia (datos del IGE, 1998-2013), y el 68% de estos parados se concentran en el sector de los servicios. Sin embargo la ciudad de Santiago se desarrolla en torno a la actividad turística como motor de crecimiento; recibe por término medio más de 6 turistas con pernoctación/año por cada ciudadano local residente; más del triple del promedio para un ciudadano en España; que además, como hemos comprobado en nuestra investigación, todos ellos parecen estar muy satisfechos con su visita cuando regresan a sus hogares. Siguiendo a Casellas (2007) y a Maccannell (2003) la participación ciudadana y el crecimiento económico de una ciudad es desigual y socialmente excluyente.

PALABRAS CLAVE. Pobreza, desempleo, riesgo de exclusión social, desigualdad social.

ABSTRACT.

We present a detailed analysis of household income, unemployment and poverty of Santiago de Compostela in Galicia context , all from official statistical data from government agencies, that put us in evidence social problems and contradictions and economic present in Santiago de Compostela.

The data generating employment and demographic development of the city have left no stalling or being clearly negative in the last 20 years. Santiago has a structural unemployment around 8,000-10,000 stand on its own municipality and between 15,000 and 20,000 in its catchment area (data from IGE, 1998-2013), and 68% of those unemployed are concentrated in the sector services. However Santiago receives on average more than 6 overnight tourists/year per local citizen resident; more than triple the average citizen in Spain; also, as we have seen in our research, they all seem to be very satisfied with their visit when returning home. Following a Casellas (2007) and MacCannell (2003 citizen participation and economic growth of a city is uneven and socially exclusive.

KEYWORDS. Poverty, unemployment, risk of social exclusion, social inequality.

1. INTRODUCCIÓN

Santiago de Compostela é a capital político-administrativa da Comunidade Autónoma de Galicia e sede do Parlamento de Galicia e do Goberno autónomo da Xunta de Galicia. A súa imaxe urbana está estreitamente vinculada ao seu patrimonio histórico. Conta cun centro histórico de orixe medieval de excelencia internacional, catalogada como patrimonio da humanidade pola Unesco en 1985. Nel atópanse os grandes edificios monumentais da arquitectura histórica de Galicia, entre os que sobresaen a Catedral, o Pazo de Raxoi, o mosteiro de San Martiño Pinario etc. A imaxe de "cidade cultural e relixiosa de excelencia" baséase no valor do seu patrimonio histórico vinculado aos camiños de Santiago e ao culto católico ao Apóstolo Santiago (Lois, 1999; Macía, 2005, López, 2012). É destacable o feito de que a nivel popular sempre que se menciona a Galicia, e concretamente á cidade de Santiago de Compostela se fai referencia ao camiño e ao culto relixioso ao Apóstolo Santiago (Frey, 1998; Roseman, 2008). Coa aparición de internet créanse as redes sociais e as súas achegas ao turismo son cada vez maiores, e nelas podemos atopar infinitas achegas dos peregrinos que realizan o Camiño de Santiago (Frey. L.N 1998).

Santiago de Compostela tamén é a sede secular da universidade galega. A Universidade de Santiago con 520 anos de antigüidade atópase entre as máis significativas de España xunto con Salamanca. Cidade universitaria, cidade relixiosa e cultural, capital política de Galicia, punto de confluencia dos Camiños de Santiago, son os elementos que perfilan a súa imaxe actual. A celebración de eventos internacionais de corte cultural-turístico contribúen enormemente a potenciar a dita imaxe cultural (Santos, 2000, 2002). Os anos santos "xacobeos" de 1993, 1999, 2004 e 2010 xunto coa celebración da capitalidade europea da cultura do ano 2000 atraen ou atraeron importantes eventos culturais de todo tipo e millóns de visitantes. A economía local cada vez está máis orientada cara aos servizos turísticos (AA.VV., 2004). As estatísticas oficiais sinalan un fluxo millonario de visitantes en Santiago durante a celebración dos anos xacobeos, algo realmente extraordinario tendo en conta que a súa poboación non alcanza os 100.000 habitantes (Santos, 1999; AA.VV., 2004). Santos (2006, p. 145) sostén a partir de datos oficiais municipais que "nun ano normal chegan a Compostela 1,3 millóns de turistas e uns 3 millóns de excursionistas" entendendo que a diferenza entre turistas e excursionistas radica en que os primeiros a diferenza dos segundos pasan a noite na cidade, e que as ditas cifras se chegan a duplicar en anos santos "xacobeos". O turismo na cidade converteuse nunha función básica na súa economía, como queda reflectido no feito de que Santiago de Compostela no período 2009-2011 recibiu 635,1 viaxeiros, entendidos como turistas que pasaron a noite na cidade, por cada 100 habitantes residentes, mentres o mesmo dato no período 2009-2011 para España foi de 173,4 por 100 habitantes e para Galicia de 125,7 por 100 habitantes. É dicir mentres que por cada cidadán residente na cidade se reciben máis de 6 turistas que se aloxan nos establecementos hoteleiros locais, no caso de España e de Galicia tan só son 1,7 e 1,2 por cada habitante respectivamente.

Podemos preguntarnos acerca de se o modelo de desenvolvemento económico de Santiago de Compostela en relación coa súa imaxe é un éxito ou un fracaso. Os datos para esta cidade constatan un estancamento demográfico e unhas taxas de desemprego estrutural durante as últimas dúas décadas; todo iso coincidindo coa chegada masiva de turistas e visitantes que en anos xacobeos poden chegar a ser de varios millóns para unha cidade de apenas 100.000 habitantes. Como comprobamos en anteriores investigacións Yolanda García (2009), veciños, políticos e comerciantes da cidade valoran positivamente a imaxe de Santiago como cidade turística na medida en que contribúe a crear riqueza e desenvolvemento; non obstante, parece difícil imaxinar ou chegar a preguntarnos que pasaría se a cidade non contase co devandito desenvolvemento turístico. Coa investigación social levada a cabo no período 2010-2013 no "Instituto Universitario de Estudos e Desenvolvemento de Galicia IDEGA" da Universidade de Santiago puidemos observar o desenvolvemento dunha cidade que parece estar ao servizo das clases acomodadas, que oculta a pobreza e o desemprego e se converte nun produto de márketing, que mostra os seus monumentos e zona vella como os seus grandes iconos de identidade (Dempsey, 2012), que se publicitan reiteradamente na difusión de la imagen institucional, que atrae un turismo masificado asociado ao Camiño de Santiago que en opinión de veciños, comerciantes e políticos locais beneficia a uns poucos, onde algúns dos axentes sociais non participan na súa planificación, onde a historia e tradicións relixiosas se converten nun discurso político, e como todo isto foi desenvolvido en Santiago de Compostela. Un tipo de desenvolvemento que por outra banda, á súa vez, parece mostrar afinidade co da cidade de Barcelona estudado por Horacio Capel (2005), e á cal Manuel Delgado (1997) denomina "cidade mentireira" que se converteu nun auténtico teatro, que legaliza a pobreza e esconde a súa realidade coa posta en práctica dunha estratexia de mercadotecnia urbana ao servizo do poder e das clases sociais medias e altas que o acaparan.

A continuación presentei os resultados dunha análise en detalle da renda por fogar, do desemprego e da pobreza de Santiago de Compostela no contexto de Galicia, todo iso a partir de datos estatísticos oficiais procedentes de organismos públicos, que nos poñen en evidencia os problemas e contradicións sociais e económicas presentes en Santiago de Compostela.

2. OS FOGARES CON MAIORES INGRESOS DE GALICIA

É difícil sinalar un limiar estatístico de renda que nos permita afirmar que unha cidade sexa máis rica ou menos rica. Comprobamos que en Santiago de Compostela se rexistran os ingresos medios por fogar máis altos de Galicia segundo os datos oficiais do Instituto Galego de Estatística¹ da Xunta de Galicia. Ingresos que se situaron durante os últimos anos por riba de

¹ Datos procedentes da denominada Enquisa de condicións de vida das familias que anualmente elabora o IGE (Instituto Galego de Estatística); un organismo oficial dependente do Goberno autónomo da Xunta de Galicia. Ver www.ige.eu.

ciudades e municipios urbanos con aglomeracións demográficas maiores, como pode ser A Coruña ou Vigo, as cales sorprendentemente teñen taxas de paro inferiores á de Santiago². No ano 2007 a cidade de Santiago tiña un ingreso medio por fogar de 2.528 euros/mes que se reduciron ata os 2.378 en 2011; sendo a media para a provincia da Coruña de 2.131 en 2007 e de 1.984 en 2011. A cidade da Coruña, segunda no rango dos fogares con maiores ingresos de Galicia, pola súa banda, tiña un ingreso medio por fogar en 2007 de 2.377 euros e en 2011 de 2.142 euros, netamente inferior ao de Santiago de Compostela. É preciso destacar que a media de persoas por fogar na cidade é de 2,6 o que significa que o ingreso medio por persoa sería en 2011 de 914,6 euros/mes.

Por outra parte, seguindo datos procedentes da mesma fonte oficial do Instituto Galego de Estatística, é destacable que a maioría dos fogares da cidade de Santiago son de propiedade plena. Un 60 % de todos os fogares pertencen aos seus moradores fronte a tan só o 10 % de fogares que viven o réxime de alugueiro e ao 30 % de fogares que viven en vivendas con hipotecas bancarias. Ante estes datos cabe a pregunta de onde están os pobres en Santiago de Compostela.

3. CIDADE CON ALTO RISCO DE POBREZA

A pobreza ao igual que a riqueza poden ser difíciles de medir estatisticamente de forma absoluta nunha cidade (Milton Santos, 2008). No noso caso procedemos cunha análise exhaustiva dos datos oficiais relativos ás condicións de vida dos fogares en Galicia do Instituto Galego de Estatística que revelan unha situación de pobreza real nun segmento importante da poboación de Santiago de Compostela. Na dita fonte estatística cuantifícase para o 2010 un limiar de pobreza por fogar en Santiago de Compostela situado en 686,20 euros/mes fronte ao de 605,02 euros/mes para toda Galicia; diferenza derivada da mellor situación de partida no caso de Santiago. Non obstante, segundo datos elaborados para o Plan de inclusión social na Cidade de Santiago de Compostela³, destaca moito o dato de que o 16 % da poboación total da cidade, 15.219 persoas, viven en situación de risco de pobreza con ingresos inferiores ao limiar de 686,20 euros/mes no seu fogar. Ademais contabilízanse 1.050 persoas que viven en pobreza severa con ingresos nos seus fogares por debaixo dos 286,10 euros/mes. Se nos fixamos nos datos de pobreza dos municipios adxacentes ao de Santiago de Compostela comprobamos que a situación mesmo se agrava; no caso de Ames, municipio suburbano funcionalmente dependente da cidade de Santiago, as persoas en risco de pobreza alcanzan o 24,5 % da súa poboación residente, ou o que é o mesmo 6.611 persoas.

² Segundo a Enquisa de poboación activa (EPA) no primeiro trimestre de 2013 a taxa de paro na Coruña era do 16,9 %, en Vigo do 24,7 % e en Santiago do 25,2 %.

³ Tomados do documento Cáritas (2011): Diagnóstico preliminar para o Plan de inclusión social na cidade de Santiago de Compostela e no seu contorno inmediato. Documento facilitado por Cáritas interparroquial e elaborado a partir da explotación estatística dos datos oficiais da Enquisa de condicións de vida nos fogares do Instituto Galego de Estatística da Xunta de Galicia dos anos 2008-2009 e 2010.

O desequilibrio social e a presenza das persoas en risco de pobreza queda en evidencia cos datos oficiais do goberno autónomo da Xunta de Galicia. En Santiago de Compostela no ano 2011 o 33 % das persoas non tiñan ingresos, o 25 % ingresaba entre 1.000 e 2.000 euros ao mes e, non obstante, o 70 % dos fogares ingresaban entre 1.000 e 4.000 euros ao mes.

Outro dato significativo en relación co incremento de persoas en risco de pobreza relaciónase co crecente envellecemento da poboación residente na cidade e os seus fogares. No ano 2008 contabilizábanse 4.858 fogares con todos os seus membros maiores de 65 anos e no ano 2011 contabilizáronse 5.796; cun incremento do 19,3 % en tan só tres anos.

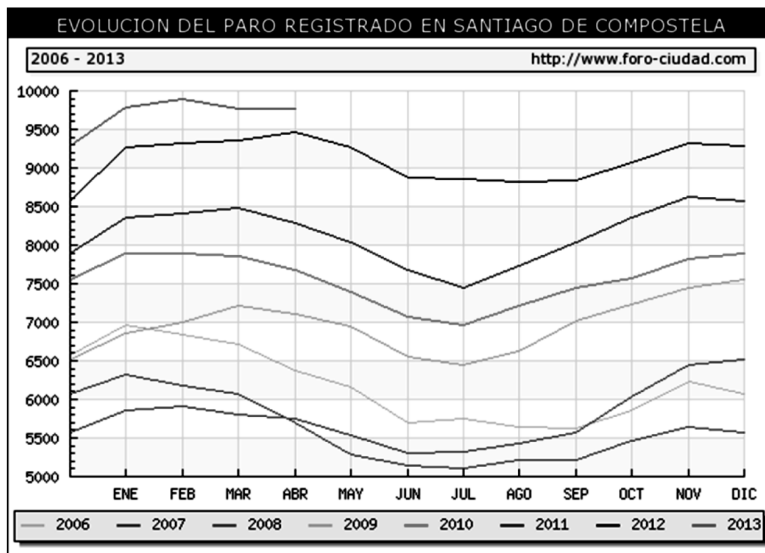
Por outra parte destaca o dato de que en Santiago 3 de cada 4 fogares en risco de pobreza (75 %) son propietarios da súa vivenda; o que represente un factor mitigante da marxinación ou deterioración da calidade de vida. Podemos pensar que os devanditos propietarios en risco de pobreza dificilmente poderían asumir os custos de aluguer ou hipoteca da súa vivenda. Ademais, a iso engádeselle o dato de que o 55 % das persoas en risco de pobreza da cidade cobran prestacións sociais, é dicir máis de 1 de cada 2 persoas.

Asistimos polo tanto a unha situación de mantemento do status quo que asegura a un segmento importante da poboación uns ingresos vitais que os afasta do risco de pobreza extrema. Podemos mesmo interpretar que estes factores positivos mitigantes da pobreza extrema poderían estar dando estabilidade ao sistema de desigualdade social vixente na cidade. Debemos considerar que os datos a nivel de España sinalan que o 36,1% dos ingresos das familias se destinan ao pagamento da vivenda, é dicir ao pagamento de hipotecas ou alugamentos.

Por último, destacar que no ano 2011 os fogares con dificultade para chegar co fin de mes en Galicia eran o 42 % do total; e nas cidades de máis de 50.000 habitantes, entre os cales se sitúa Santiago de Compostela, alcanzaba o 41,4 %. Santiago no 2011 é o municipio de Galicia con maior porcentaxe de fogares, 28,4 % fronte ao 26,4 % do ano 2007, con máis do 50 % dos seus ingresos totais procedentes de prestacións sociais.

En suma, os datos sobre as condicións de vida dos fogares e das persoas ao ser observados en detalle corroboran que en Santiago de Compostela existe unha pobreza real e potencial que require políticas de atención na súa xusta medida.

Figura 1. Evolución do paro rexistrado en Santiago de Compostela 2006-2013

Fonte: Ministerio de Trabajo 2013.

4. O DESEMPREGO ESTRUTURAL

Na cidade de Santiago de Compostela existe un desemprego estrutural mantido no tempo. Segundo datos do Ministerio de Trabajo⁴ no ano 2007 o número de desempregados fluuaba entre os 6.800 do mes de xaneiro e os 5.100 do mes de xullo, que progresivamente aumentaron ano tras ano ata chegar no 2012 aos 9.300 do mes de xaneiro e aos 8.800 no mes de xullo⁵. Na Figura 1 pódese observar a tendencia xeral constante de incremento de desempregados entre o 2007 e o 2012 así como a estacionalidade vinculada aos meses de verán; pódese observar unha tendencia mantida de redución do número de desempregados nos meses de verán de abril-maio a xullo-agosto coincidindo co apoxeo da actividade turística na cidade.

Por outra banda, se entre o 2007 e o 2012 a tendencia foi de destrución constante de emprego, tamén é certo que nos anos de grande apoxeo turístico asociados ao Ano Santo Xacobeo non houbo creación neta de emprego na cidade no saldo interanual: no último Ano Xacobeo celebrado no 2010 produciuse un incremento do número de desempregados entre setembro de 2009 e setembro de 2010 dun 6 %.

⁴ Datos oficiais do Ministerio de Trabajo do Goberno de España elaborados a partir dos demandantes de emprego rexistrados nos seus servizos de atención aos desempregados.

⁵ Mesmo a destrución de emprego se retrae ao ano 2005 cando o número de parados era en setembro de 5.704 e no mesmo mes do ano 2007 era de 5.212. Datos oficiais do Ministerio de trabajo. Se observamos os datos de parados da Enquisa de poboación activa (EPA) que elabora o Instituto Nacional de Estadística a partir de metodoloxías homologadas a nivel internacional, para o caso Santiago de Compostela constatamos uns valores críticos no primeiro trimestre de 2013: un 25,2 % de taxa de paro, calculada como a porcentaxe de parados sobre o número de persoas activas (parados e ocupados), cando no terceiro trimestre de 2009 era do 10,4 %; é dicir, duplicouse amplamente.

O elevado desemprego tamén está presente na área de influencia inmediata da cidade. O municipio suburbano de Ames, moi dependente funcionalmente de Santiago de Compostela, incrementou o número de desempregados entre setembro de 2005 e setembro de 2011 nun 97,4 % fronte ao incremento do 39,9 % experimentado na cidade de Santiago. Estes datos están en liña cos xerais no mesmo período 2005-2011 para Galicia e para España⁶; no primeiro caso o incremento do desemprego foi do 56 % e no segundo caso foi a extraordinaria cifra do 130,6 %.

Na figura 2 pódese observar comparativamente a evolución da variación interanual de parados por 1.000 habitantes no período 1997 e 2011 para Santiago, Galicia e España, constatándose unha tendencia xeral de incremento sostido nos tres casos; aínda que con dúas fases tendenciais diferenciadas: unha débil e sostida no tempo de creación de emprego entre o 1997 e o 2007 e outra moi forte e rápida de destrución de emprego entre 2008 a 2011.

Por outra parte o incremento do desemprego na cidade de Santiago foi acompañado dun incremento constante do número de habitantes entre 2004 e 2011: en Santiago de Compostela nun 3,1 %, Galicia por un 1,6 % e en España do 9,2 %. Polo tanto a tendencia é, en maior ou menor medida, de crecemento demográfico nun contexto de destrución do emprego xeneralizado. Ademais, ao aproximar as cifras a números enteiros observamos que para o caso de Santiago de Compostela o incremento demográfico do 3 % foi acompañado dun incremento de parados nun 40 % no dito período, o que se sitúa en termos proporcionais a un nivel similar coas cifras xerais de España no seu conxunto; é dicir, en ambos os dous casos por cada punto porcentual de crecemento demográfico, á súa vez creceu a porcentaxe de variación do desemprego en tres puntos.

Na figura 3 podemos observar como a variación interanual do número de habitantes entre 1997 e 2011 en Santiago de Compostela pasou por períodos de perda de habitantes sostidos entre 2000 e 2004 que foron compensados por períodos de crecemento entre o 2005 e 2010, pero cunha tendencia facía o estancamento demográfico. Na mesma figura 3 pódese percibir o feito de que o período recesivo de Santiago de Compostela coincide co momento álxido de crecemento demográfico da Provincia da Coruña e de Galicia. A evidencia que en Santiago houbo un proceso de expulsión demográfica nun contexto de desenvolvemento económico e creación de emprego. Os datos dos municipios adxacentes como Ames ou Teo corroboran este feito ao ser destino de miles de familias que abandonaron a cidade para instalarse en pequenas localidades suburbanas como Milladoiro ou Bertamiráns⁷.

⁶ Datos referidos a decembro de 2004 e decembro de 2011. Tomados do Movemento do Mercado Laboral do Ministerio de Trabajo.

⁷ Máis información en: Ferrás Sexto, C. (2011). Da aldea ao suburbio: cambios demográficos e territoriais en Galicia, 1990... *Revista Galega de Economía*. Vol. 20; p. 11-29.

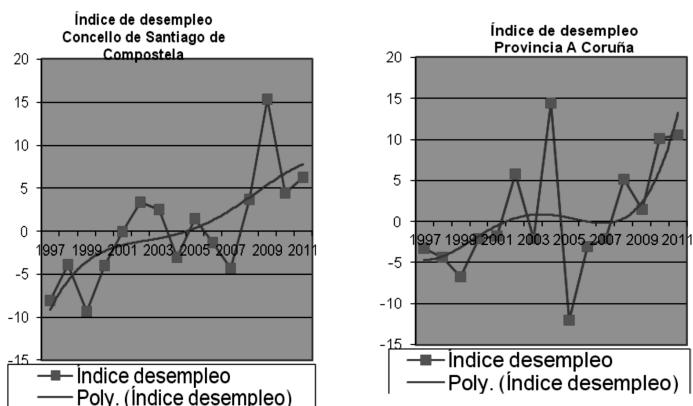
Seguindo coa mesma fonte estatística oficial do Ministerio de Traballo tamén observamos que o ritmo de destrución de emprego actual é similar na cidade de Santiago, en Galicia e en España; a variación interanual 2011-2012 a mes de novembro foi do 8 % para Santiago e para Galicia e do 9,6 % para España; cifras tamén bastante aproximadas entre si.

Dende o punto de vista da idade dos desempregados observamos que no caso de Santiago de Compostela a inmensa maioría dos desempregados actuais teñen máis de 25 anos, un 96,7 % do total, cando para o conxunto de España o dato é do 90,5 %. E, moi preocupante ou mesmo alarmante, é o feito de que en Santiago o 37,4 % de todos os desempregados actualmente rexistrados nas súas oficinas de emprego teñan máis de 45 anos⁸; exactamente 3.484 persoas dos 9.318. Estamos ante un serio problema debido a que estas persoas que superan os 45 anos teñen moitas máis dificultades para volver atopar emprego ou para reciclar a súa formación e competencias profesionais.

Tamén é preciso destacar que o dito desemprego de cidadáns de Santiago de Compostela se concentra sobre todo no sector servizos co 68,4 % do número de parados totais contabilizados⁹; destacando que, á súa vez, este é o sector con maior incremento interanual 2011-2012 cun 13,8 %; situándose en segundo lugar o sector da construción co 8,8 % máis de desemprego nun só ano.

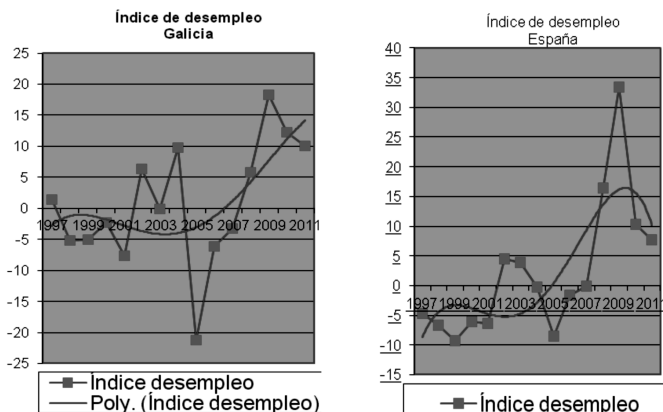
Figura 2. Evolución do índice de desemprego en Santiago de Compostela, Provincia da Coruña, Galicia e España (1997-2011)

$$\text{Índice desemprego} = \text{Variación interanual n.º parados} \cdot 1.000 / \text{n.º hab.}$$

⁸ Datos rexistrados nas oficinas de emprego a novembro de 2012. Fonte Ministerio de Traballo.

⁹ Dato do mes de novembro de 2012; en números absolutos: 6.370 desempregados nos servizos fronte aos 1.232 na construción, 773 na industria, 121 na agricultura e 822 sen emprego anterior. Datos do Ministerio de Traballo.

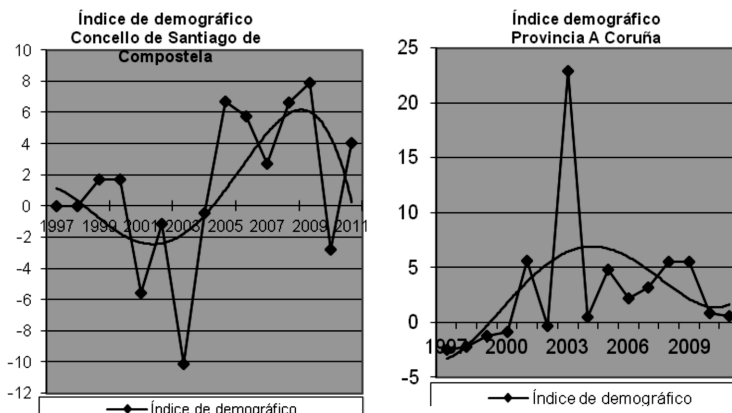
Fonte dos datos: Ministerio de Trabajo.

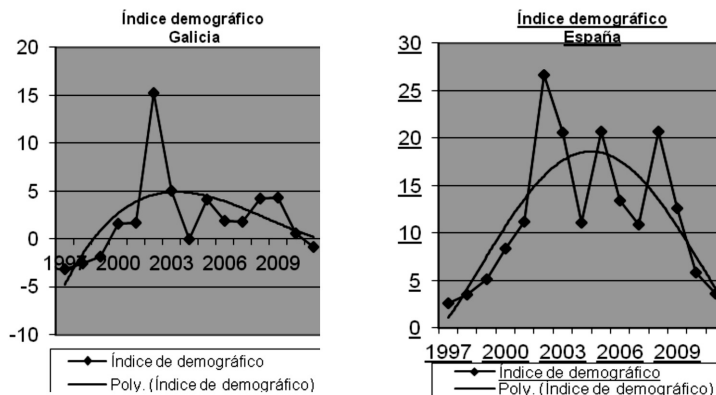
Nota: os valores negativos por debaixo de 0 relaciónanse con saldos netos de creación de emprego interanual. Á súa vez os datos por riba de cero ou positivos relaciónanse con saldos netos de destrución de emprego interanual.

Figura 3. Evolución do índice demográfico en Santiago de Compostela, Provincia da Coruña, Galicia e España (1997-2011)

$$\text{Índice demográfico} = \text{Variación interanual n.º habitantes} \cdot 1.000 / \text{n.º hab}$$

Fonte dos datos: Instituto Nacional de Estadística. Datos Padrón de Habitantes. Nota: os valores negativos por debaixo de 0 relaciónanse con saldos netos interanuais de perda de habitantes. Á súa vez os datos por riba de cero ou positivos relaciónanse con saldos netos interanuais de ganancia de habitantes.

5. SUMARIO CRÍTICO. OS ESQUECIDOS?

En suma Santiago de Compostela é unha cidade contraditoria dende o punto de vista socioeconómico. Os indicadores estatísticos do Instituto Galego de Estatística (IGE) relativos ás condicións de vida mostran unha dicotomía ou desequilibrio social escasamente percibido. É unha cidade inmersa no contexto xeral de alto desemprego e forte tendencia cara ao envellecemento da sociedade galega e española. Non obstante, son frecuentes os discursos políticos en medios de comunicación que resaltan a idea de que "Santiago ou Galicia están mal pero mellor que o resto de España" baseándose en datos de desemprego sempre menores respecto ao contexto xeral. Os datos referidos á taxa bruta de desemprego, é dicir, ao número de parados por 100 habitantes, en novembro de 2012 era do 14 % no municipio de Santiago de Compostela, do 19 % no caso de Galicia e do 24 % no caso de España, segundo os datos do Ministerio de Traballo elaborados a partir das persoas desempregadas rexistradas nos servizos públicos de emprego. En contra desta argumentación é preciso matizar que para o caso de Galicia e de Santiago de Compostela as súas poboacións permaneceron case estancadas durante a última década, con escasa capacidade de atracción de novos habitantes a diferenza do contexto xeral español: entre o 2004 e o 2011 Santiago de Compostela incrementou o seu padrón de habitantes nun 3,1 %, Galicia nun 1,6 % e España no seu conxunto un 9,2 %. Polo tanto non podemos obviar que a situación social e demográfica difire entre os tres casos e non poden compararse entre si de forma superficial.

Na nosa análise sobre a pobreza e o desemprego na cidade de Santiago de Compostela argumentamos sobre tres visións de cidade contrapostas; unha cidade de ricos por ser a de maiores ingresos por fogar de Galicia; unha cidade de pobres, que ten ao 16 % da súa poboación total en risco de pobreza; e unha cidade de desempregados por ter máis do 24 % da súa poboación en idade de traballar en paro. Partimos do fundamento apriorístico de que non

debe caer na tentación de xustificar o status quo de desigualdade social a partir de comparacións ou contextualizacións superficiais. Non é lícito que en Santiago de Compostela "por ser menos" a proporción de desempregados ou de persoas en risco de pobreza se poidan chegar a ignorar nas políticas municipais de dinamización económica. Evidentemente "ser menos" con respecto á media de Galicia ou de España poderíase converter en ser "moitos máis" ao comparalo con cidades ou países do norte de Europa. A taxa bruta de desemprego en 2011 da Unión Europea era do 9,7 %. Polo tanto, en Santiago e nas políticas municipais os desempregados e pobres non poden ser os esquecidos nun ámbito social urbano construído como un espazo idealizado para a atracción turística.

Podemos considerar que Santiago de Compostela en canto á conformación da súa imaxe e dende o punto de vista turístico, é un caso de éxito que se fundamenta na recreación dunha imaxe idílica, romántica e idealizada como a Ciudad Fingida de Palu Rubio S (2009), que se presenta como un produto de consumo a ollos de millóns de turistas que a visitan cada ano; turistas que xeran emprego, que consomen na cidade e que contribúen ao mantemento da súa economía. Non obstante, Éxito ou fracaso? é unha pregunta difícil de responder dende a óptica social; é un fracaso na medida en que Santiago de Compostela se converte nun lugar pensado para os turistas e para a industria de servizos asociada, pero en xeral pouco atractivo para atraer novos habitantes. A imaxe construída e difundida a través dos medios de comunicación e nas páxinas web das institucións locais, coa oferta de audiovisuais centrados no turismo e na estética monumental, xunto á recreación de tópicos culturais propios do culto relixioso, da gastronomía, da música ou cancións populares, non foi capaz de promover un desenvolvemento económico suficiente para superar o alto nivel de desemprego e pobreza ou o estancamento demográfico tradicional.

A estética da cidade histórica converteuse en factor de desenvolvemento económico a través da política de atracción de visitantes. Existe un interese preferente na promoción dunha imaxe de cidade cultural orientada ao turista. Partimos do feito de que a imaxe institucional definida polo Goberno municipal se focaliza sobre a promoción turística da cidade como meta do Camiño de Santiago e esquecen a promoción da industria local, dos seus recursos educativos, da universidade etc. Como comprobamos en capítulos anteriores, estes son recursos que sempre se atopan nun segundo ou terceiro plano. Por todo iso podemos preguntarnos se esta imaxe é efectiva; pola imaxe que transcende de Santiago de Compostela e o seu impacto mediático co exterior: É Santiago de Compostela un lugar interesante para vivir? Á parte do sector turístico quen poden ser os empresarios con interese nunha cidade destas características? Son tolerables os niveis de desemprego e pobreza? É compatible a imaxe de cidade turística, cultural, relixiosa e gastronómica cos niveis de desemprego e pobreza existentes?

6. BIBLIOGRAFÍAS

- AA.VV. (2004). *Plan de Marketing Estratégico del Turismo*. Santiago de Compostela. Santiago: Turismo de Santiago de Compostela.
- CAPEL, H. (2005). *El modelo Barcelona: un examen crítico*. Barcelona: Ediciones del Serbal.
- CARITAS, (2011). *Diagnostico Preliminar para el Plan de Inclusión Social en la ciudad de Santiago de Compostela y en su contorno inmediato*. Santiago de Compostela: Cáritas
- CASELLAS, A. (2007). Gobernabilidad, participación ciudadana y crecimiento económico: adaptaciones locales a estrategias globales. Barcelona: *Scripta Nova. Revista Electrónica de Geografía y Ciencias Sociales* Vol. XI nº 243.
- DELGADO, M. (2007). *La ciudad mentirosa*. Fraude y miseria del modelo Barcelona. Madrid: Los libros de la Catarata.
- DEMPSEY, K. (2012). Galicia's Hurricane: Actor Networks and Iconic Constructions. *The Geographical Review* 102.1, pp. 93-110.
- FERRÁS, C. (2011). De la aldea al suburbio. Cambios demográficos y territoriales en Galicia 1990-... En *Revista Galega de Economía* Vol. 20, pp. 11-30.
- FERRÁS, C.; GARCÍA, Y. (2012). Consuming the Spectacle: Tourism and Communication Technologies in Santiago de Compostela. En B. Warf (ed): *Encounters and Engagements between Economic and Cultural Geography*. New York: Spromger, pp. 167-178.
- FREY, L.N. (1998). *Pilgrim Stories*. On and off the road to Santiago. Berkeley: University of California Press.
- FOESA, (2012). *Exclusión y desarrollo social en España*. Análisis y perspectivas. Madrid: Fundación Foesa.
- GARCÍA VÁZQUEZ, Y. (2009). La ciudad como espectáculo. Marketing territorial, internet y atracción turística en Santiago de Compostela. ¿Éxito o fracaso? Barcelona: *UOC Papers Revista sobre la Sociedad del Conocimiento*, (8) 7.
- IDEGA (2006). El Plan Estratégico de Santiago de Compostela. En *I Seminario de Planificación Estratégica Urbana y Territorial*. Xixón: Universidad de Oviedo. MACCANNELL, D. (2003): El turista. Una nueva teoría de la clase ociosa. Barcelona: Editorial Melusina.
- MACÍA, C. (2005). *A calidade de vida na Cidade Histórica de Santiago de Compostela*. Idega: Universidad de Santiago.

- LOIS, R. (1999). Revitalización económica y desarrollo urbano reciente de Santiago de Compostela. Análisis de un proceso. En Campesino, A. (Coord.): *Comercio, turismo y cambios funcionales en las ciudades españolas Patrimonio de la Humanidad*. Cáceres: Cámara de Comercio e Industria, pp. 161-196.
- LÓPEZ, L. (2012). *La imagen de Santiago de Compostela y del Camino en Italia*. Una aproximación desde la geografía cultural. Santiago: Repositorio Tesis Doctorales USC.
- PALOU RUBIO, S. (2009). La ciudad fingida: el caso de Barcelona. *Ábaco. Revista de Cultura y Ciencias Sociales*, n.º 60-61, pp. 67-83.
- ROSEMAN, S.; FIFE, W. (2008b). Souvenirs and cultural politics in Santiago de Compostela. En *International Journal of Iberian Studies*, Vol. 21, n.º 2, pp. 73-86
- SANTOS, X. (2006). El Camino de Santiago: turistas y peregrinos hacia Compostela. *Cuadernos de Turismo* n.º 18, pp. 135-150.